

ისტორია, პოლიტიკა, წყაროთმცოდნეობა

ჰაპი პიუს II-ისა და მეჰმედ II-ის დიპლომატიური ურთიერთობის ისტორიიდან – *Epistola ad Mahomatem (1461)*

გიორგი ახალკაციშვილი
თბილისის ივ. ჯავახიშვილის სახელობის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი
აღმოსავლეთმცოდნე-ისტორიკოსი,
თბილისი, 0179, ილია ჭავჭავაძის
გამზირი №1. საქართველო,
+995599872431.Georgeakhalkatsishvili@yahoo.com.
Orcid.org/ 0000-0003-4011-0450

აბსტრაქტი

ქართული ისტორიოგრაფიისთვის უცხო არ არის ჰაპი პიუს II-ის (ერისკაცობაში-ენეა სილვიო პიკოლომინი, 1405-1464) ოსმალეთთან დიპლომატიური ურთიერთობების, ასევე მისი ანტიოსმალური კოალიციების შექმნისა და კონსტანტინოპოლის ქრისტიანული სამყაროსთვის დასაბრუნებლად ბრძოლის საკითხები. გვაქვს გამოკვლევები ისტორიკოსების: ი. ხუბაშვილის, მ. მახარაძის, მ. სვანიძის, დ. პაიჭაძის და ბ. კვაჭაძის ავტორობით. მაგრამ დღემდე გაუნელებელი დისკუსია მიმდინარეობს იმაზე, ნამდვილად იყო თუ არა რეალური პაპსა და სულთან მეჰმედ II-ს (1444-1446 / 1451-1481) შორის წერილობითი კონტაქტი 1461 წელს. ამასთან დაკავშირებით არსებობს მკვლევართა განსხვავებული მოსაზრებები.

პიუს II-ის, რომელიც ისტორიაში დიპლომატი პაპის სახელით არის ცნობილი, მოღვაწეობა ანტიოსმალური კოალიციების

ჩამოყალიბების მცდელობით და კონსტანტინოპოლის ოსმალეთისგან დაბრუნებით გამოირჩევა. პაპის თანამდებობაზე დანიშნვიდან ერთ წელიწადში, 1459 წელს, მან ქალაქ მანტუაში (ჩრდ. იტალია) მოიწვია ევროპელ მმართველთა კრება, სადაც ოსმალთა წინააღმდეგ ჯვაროსნულ მოძრაობას უნდა ჩაყროდა საფუძველი. პაპის ეს მცდელობა წარუმატებლად დასრულდა, რადგან ასწლიანი ომისგან (1337-1453) დაუძლურებულ ევროპულ სახელმწიფოებს არ შესწევდათ ოსმალთა იმ დროს საკმაოდ ძლიერი არმიის წინააღმდეგ გაერთიანება. ვინაიდან არ შედგა პიუსის მიერ ჩაფიქრებული ანტიოსმალური ლაშქრობა და პაპს ყველანაირი იმედი გადაეწურა, ამ უკანასკნელმა დიპლომატიის სხვა ხერხს მიმართა და სულთან მეჰმედ II-სთან წერილი გაგზავნა, რომელსაც ნაშრომში განვიხილავთ.

ჩემი დაინტერესება ამ საკითხით გამოიწვია ახალი ევროპული და აღმოსავლური მასალების გაცნობამ, რომელთა გაანალიზების შემდეგ, ვფიქრობ, შევძლებ გარკვეული დასკვნების გაკეთებას 1461 წლის პაპის წერილთან დაკავშირებით.

საკვანძო სიტყვები: ოსმალეთი XV საუკუნეში; პაპი პიუს II; პაპების ურთიერთობა ოსმალეთის იმპერიასთან; სულთანი მეჰმედ II; პიუს II-ის წერილი.

მეთოდი

წინამდებარე სტატიაში კრიტიკულად გაანალიზებულია XV საუკუნეში ოსმალეთის სულთან მეჰმედ II-სთან პაპი პიუს II-ის დიპლომატიური კავშირები. ნაშრომში, ძირითადად, ყურადღება გამახვილებულია 1461 წლის წერილზე – *Epistola ad Mahumetem*, რომელიც სულთანს პაპმა მისწერა.

მსჯელობა

XIV-XV საუკუნეებში კათოლიკური სამყაროს მეთაური რომის პეპების მოწოდებით აქტიურად მიმდინარეობდა ანტიოსმალური კოალიციების ჩამოყალიბება და გაერთიანებული ქრი-

სტიანული არმიების ლაშქრობები ოსმალთა წინააღმდეგ. 1453 წელს კონსტანტინოპოლის აღებით ბოლო მოეღო ბიზანტიას და შეიქმნა ოსმალთა ძლევამოსილი იმპერია, რომელმაც მტკიცედ მოიკიდა ფეხი ევროპის კონტინენტზე და საფრთხე შეუქმნა ახლო აღმოსავლეთსა და ქრისტიანულ სახელმწიფოებს, განსაკუთრებით კი კათოლიკურ სამყაროს. როგორც ისტორიკოსი ნორმან ჰოსლი გადმოგვცემს, კონსტანტინოპოლის დაცემის ამბავი ისეთივე მტკივნეული იყო ევროპული ქვეყნებისთვის, როგორც, თავის დროზე, მამლუქთა მიერ ქალაქ აკრის აღების (1291 წ.) და წმინდა მიწაზე ჯვაროსნული სამფლობელოების დაკარგვის ამბავი (Housley, 1992:99., კვაჭამე, 2019:404). ამიერიდან რომის პაპების საგარეო პოლიტიკის მთავარი ვექტორი *Res Orientalis* – აღმოსავლეთის საკითხი გახდა. ევროპა პაპის გარშემო გაერთიანდა.

ჯერ კიდევ კონსტანტინოპოლის აღებამდე, ოსმალთა წარმატებულმა ექსპანსიურმა პოლიტიკამ ბალკანეთსა და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებში, ევროპა შეაშფოთა. პაპების მოწოდებით იქმნებოდა ანტიოსმალური ევროპული გაერთიანებული არმიები. 1389 წელს კოსოვოსთან, 1396 წელს ნიკოპოლისთან და 1444 წელს ვარნასთან გადამწყვეტ ბრძოლებში ქრისტიანული ძალები დამარცხდნენ. ოსმალური სამფლობელოების ალყაში მოექცა ბიზანტიის იმპერია. ფერარა-ფლორენციის მსოფლიო საეკლესიო კრებაზე (1438-1439; 1443-1445), რომელშიც ქართული დელეგაციაც მონაწილეობდა, ბიზანტიის იმპერატორმა იოანე VIII-მ (1425-1448) და კონსტანტინოპოლის პატრიარქმა იოსებ II-მ (1416-1439) იმ იმედით, რომ ლათინურ-ქრისტიანული სამყარო მათ შეიარაღებულ დახმარებას აღმოუჩენდა ოსმალებთან ბრძოლაში, ხელი მოაწერეს უნიაზე და პაპის პრიმატი აღიარეს. კრებას ესწრებოდა იმპერატორის ძმა კონსტანტინე (შემდგომში იმპერატორი კონსტანტინე XI – 1449-1453). რომის პაპმა ევგენიუს IV-მ (1431-1447), დღის წესრიგში სხვა მნიშვნელოვან საკითხებთან ერთად ანტიოსმალური კოალიციის ჩამოყალიბების იდეაც დაა-

ყენა და ჯვაროსნული ლაშქრობა გამოაცხადა ოსმალეთის წინააღმდეგ. მაგრამ ამ იდეას გაგრძელება არ მოჰყოლია და 1453 წლის 29 მაისს, ბიზანტიის დაცემით, ევროპა საბედისწერო ფაქტის წინაშე აღმოჩნდა. კონსტანტინოპოლის აღების შემდეგ, პაპები, ძირითადად, ქალაქის ქრისტიანული სამყაროსთვის დაბრუნების სურვილით იწვევდნენ ევროპელ მონარქებს ანტიოსმალურ კოალიციებში, მაგრამ წარუმატებლად. პაპმა ნიკოლო V-მ (ერი-სკაცობაში ტომაზო პარენტუჩელი, 1447-1455) სწრაფი რეაგირება მოახდინა და გადაწყვიტა ოსმალთა მიერ ახლადდაპყრობილი ქალაქი საქრისტიანოსთვის დაებრუნებინა. მან 1453 წლის 30 სექტემბერს გამოაცხადა ჯვაროსნული ლაშქრობა ოსმალთა წინააღმდეგ (ხუბაშვილი, 2004:128). სიენის ეპისკოპოსი სილვიო პიკოლომინი, შემდეგში პაპი პიუს II, ნიკოლო V-ს წერდა: „სირცხვილი ღარიბ ქრისტიანულ სამყაროს, მე აღარ მინდა ცხოვრება, ახლა ვხედავთ, რომ ქრისტიანობის ორი შუქიდან ერთი ჩაქრა. აღმოსავლეთის (რომის) იმპერიის დამხობის მომსწრენი ვართ, ახლა ჩვენში მუჰამადი მეფობს, თურქები თავზე გვასხედან... ერთადერთი გამოსავალი ჩვენთვის ახლა დიდი ჯვაროსნული ლაშქრობის მოწყობაა, რათა დავიბრუნოთ კონსტანტინოპოლი“ (Setton, 1997:162). პაპის ინიციატივას დასავლეთ ევროპის სახელმწიფოები ვერ გამოეხმაურნენ, რადგან, ასწლიანი ომით დასუსტებულებს სათანადო ძალა არ გააჩნდათ ოსმალებთან ბრძოლისთვის. შედეგად, ნიკოლო V-ის გეგმა ჩაიშალა. ამ უკანასკნელის გარდაცვალების შემდეგ, წმინდა პეტრეს ტახტზე პაპი - კალიქსტ III (1455-1458) ავიდა და მმართველობის განმავლობაში, ძირითადად, ანტიოსმალური პოლიტიკით იყო დაკავებული. 1455 წელს მან გამოსცა ბულა (პაპის ბრძანება) და თავისი ლეგატები მთელ ევროპაში გაგზავნა (ხუბაშვილი, 2004:129). ელჩები, ასევე, გაიგზავნა სპარსეთსა და საქართველოშიც (1456). ჯვაროსნული ლაშქრობა, ზღვიდან და ხმელეთიდან, 1456 წელს უნდა დაწყებულიყო (ხუბაშვილი, 2004:129). როგორც უკვე აღვნიშნე, დასავლეთ ევროპის სახელმწიფოები თავს არიდებდნენ ოსმალეთის

წინააღმდეგ მასშტაბურ ლაშქრობებს, რადგან მათი სახელმწიფოები ეკონომიკურად, აგრარულად და სამხედრო თვალსაზრისით დასუსტებული იყო, რისი მიზეზიც ასწლიანი ომი გახლავთ. განსაკუთრებით საფრანგეთის სამეფოს არ უნდოდა ანტიოსმალურ კოალიციებში ჩაბმა, რადგან ის სულთანთან მოლაპარაკებებს და მოკავშირეობას ამჯობინებდა, რაც მომავალში, 1536 წელს, წარმატებით შედგა კიდევ.

ძირითადად, ოსმალთა წინააღმდეგ ალბანეთი, ვლახეთი და უნგრეთი გამოდიოდა, რომლებსაც, რეალურად, ოსმალთა თავდასხმები პირველებს ემუქრებოდათ. უნგრეთის ტერიტორიებზე განსაკუთრებით აგრესიულად მიმდინარეობდა ოსმალთა ექსპანსიები. უნგრეთის მმართველმა-რეგენტმა იანოშ ჰუნიადიმ (1406-1456), 1456 წელს, ნანდორფეჰერვართან (ბელგრადი) დიდი გამარჯვება მოიპოვა ოსმალებზე და ამით ბელგრადის ციხის ოსმალთა ხელში გადასვლა ნახევარი საუკუნით გადაავადა (Babinger, 1978:139., ალასანია, 2014:178).

1458 წელს გარდაიცვალა რომის პაპი კალიქსტ III და ამავე წლის 19 აგვისტოს წმინდა პეტრეს ტახტზე ავიდა ჰუმანისტი და მეცნიერი – პიუს II (ერისკაცობაში – ენეა სილვიო პიკოლომინი, 1458-1464), რომელიც ისტორიაში „დიპლომატი პაპის“ სახელით შვეიდა. პიუსი იყო ყველა დროის ერთ-ერთი ყველაზე განთქმული ჯვაროსანი პაპი. ჯერ კიდევ ეკლესიაში შესვლამდე, ის ენთუზიაზმით უჭერდა მხარს ჯვაროსნულ ძალებს ოსმალთა წინააღმდეგ და ამის შესახებ ნაშრომებსაც წერდა (Bisaha, 2002: 183). პიუსმა კალიქსტ III-სგან მემკვიდრეობით მიიღო 16 ხომალდი და 115 000 (ზოგი ცნობით 150 000) დუკატი, რათა ოსმალების წინააღმდეგ მას პაპს რესურსები ჰქონოდა (პაიჭაძე, 1989: 58., მახარაძე, 2005: 32-33). წინამორბედი პაპის მსგავსად პიუსმაც, უმთავრეს საკითხად, დღის წესრიგში, ანტიოსმალური კოალიციების ჩამოყალიბება დააყენა. ევროპული ქვეყნები სერიოზულად არ უყურებდნენ ოსმალთა წინააღმდეგ ახალი გაერთიანებული არმიის ჩამოყალიბებას. პიუს II-მ, „ყველაზე მონდომებ-

ულმა ჯვაროსან პაპთა შორის“, 1459 წლის 1 ივნისს ევროპელ მმართველთა კონგრესი მოიწვია ქალაქ მანტუაში (ჩრდ. იტალია, ლომბარდიის რეგიონი), რათა ჩამოეყალიბებინა ისეთი არმია, რომელიც ქრისტეს ჯვარს აღმართავდა და ოსმალურ ნახევარმთვარეს დაამხოდა. პაპი მანტუაში 1460 წლის 27 მაისს ჩავიდა და კონგრესი გახსნა (მახარაძე, 2005:33). მან იქ შეკრებილებს მიმართა – „თავადებო, თქვენს შორის ვინ გახდება ამ წმინდა ომის მეთაური, რათა აღმოსავლეთში ისევ აღვადგინოთ ქრისტიანობა, წამოდგეს ის!“ (ალასანია, 2014:179). მის მოწოდებას არავინ არ გამოეხმაურა, რაზეც პაპმა უპასუხა – „მაშ, ყველა თქვენგანი ლაჩარია! მაშინ მე ჩავუდგები სათავეში ჯვაროსნულ ომს: ერთ ხელში წმინდა დროშას დავიკავებ, მეორეში კი ქრისტეს ჯვარს და წინ გავუძღვები ლეგიონებს. თუ განგება გამარჯვებას არ მარგუნებს, ჩემ მიერ გაღებული სისხლი მაინც დაუოკებს ღვთის წყრომას ჯარების მიმართ“ (Histoire Des Papes, 1842: 254., ხუბაშვილი, 2004:134., ალასანია, 2014:180). მანტუას კონგრესზე პიუს II-ის გეგმამ ფიასკო განიცადა. პაპმა, სანამ ის მანტუას დატოვებდა (1460 წლის 19 იანვარი), გამოაქვეყნა ბულა – *Execrabilis*, რომლითაც დაგმო თავისი ყველა მიმართვა კონგრესზე, პროცესი კანონიკურ ამაზრზეხად გამოაცხადა (Setton, 1997:214). იოჰან ვილჰელმ ცინკეისენი საკუთარ მონოგრაფიაში ლათინურიდან თურქულად თარგმნილ გობელინის ცნობას წარმოგვიდგენს, რომელიც პიუსმა წარმოთქვა მანტუას კონგრესის მიმდინარეობისას: „ჩვენ მოვიწვიეთ ევროპელი მონარქები და ხალხი, რათა გავცვალოთ აზრები და გავიგოთ ქრისტიანობის მიზნები. ჩვენ აქ იმედით სავესენი მოვედით. მაგრამ სევდით დავინახეთ, როგორი ცარიელი იყო ეს იმედები. ჩვენ გვრცხვევია, რომ ქრისტიანები ასე გულგრილები არიან; ზოგს მხიარულება, ზოგს სიძუნწე უშლის ხელს: თურქები მზად არიან მოკვდნენ თავიანთი რწმენისთვის, რომელიც უნდა დაწყველილიყო; ჩვენ, მეორე მხრივ, არ შეგვიძლია გავუწიოთ თუნდაც უმცირესი ხარჯი ან უმნიშვნელო ძალისხმევა იესოს და წმინდა სახარებას. თუ ასე გავავრ-

მელებთ, ვაი ჩვენ; თუ არ შევიცვლებით, მალე გავნადგურდებით. ღმერთა შეაცვლევინოთ აზრი ქრისტიან მეფეებს და მორწმუნეებს გაუნათოს გულები, რათა საბოლოოდ აიღონ იარაღი და შური იძიონ იმ სირცხვილის შესახებ, რომლითაც თურქები ყოველდღიურად შეურაცხყოფენ ჩვენს რელიგიას“ (Zinkeisen, 2011:185).

როდესაც მანტუაში ევროპელ მონარქებს პაპი აღმოსავლეთში სალაშქროდ წარუმატებლად მოუწოდებდა, მეჰმედ II მთლიანი სერბეთის დამორჩილებით იყო დაკავებული, კერძოდ, კარგად გამაგრებული ციხე სმედერევოს ალებით. 1459 წლის ბოლოსთვის სმედერევო, ასევე მთელი სერბეთი, ოსმალთა ხელში გადავიდა (Fine, 1994:549). პიუს II დიდ იმედებს ამყარებდა საღვთო რომის იმპერატორ ფრიდრიხ III-ზე (1452-1493) და აღმოსავლელ მმართველებზე: ტრაპიზონის უკანასკნელ იმპერატორ დავით IV კომნენოსზე (1459-1461), ჯერ კიდევ ერთიანი საქართველოს მეფე გიორგი VIII-ზე (1446-1466; კახეთის მეფე - 1466-1476) და თეთრბატკნიანთა სპარსეთის მბრძანებელ უზუნ-ჰასანზე (1453-1478). პიუს II-მ, რომელმაც უზუნ-ჰასანის და დავით IV კომნენოსის (ისინი ნათესავები იყვნენ, რადგან უზუნ ჰასანს ტრაპიზონის იმპერატორის ასული - დესპინე ჰყავდა ცოლად) ანტიოსმალურ კოალიციაში ჩაბმის დიდი სურვილის შესახებ იცოდა, აღმოსავლეთში ელჩი - ლუდოვიკო ბოლონიელი გაგზავნა, რომელიც ჯერ კიდევ პაპი კალიქსტ III-ის დროიდან აწარმოებდა აღმოსავლეთის ქვეყნებთან მოლაპარაკებებს. ლუდოვიკო ბოლონიელს ზემოთ ჩამოთვლილი აღმოსავლელი მმართველებისთვის კოალიციაში ევროპელთა ბრძოლის გეგმა უნდა წარედგინა (მახარაძე, შაშიკაძე, 2021:24). 1460 წელს ბოლონიელი აღმოსავლეთიდან ევროპაში დაბრუნდა და თან ხუთი ელჩი წაიყვანა - ორი, საქართველოს სამეფოდან (ერთი გიორგი მეფისგან, ერთი სამცხის გამგებელ ყვარყვარესგან), ერთი თეთრბატკნიანთა სახელმწიფოდან, ერთი ტრაპიზონის იმპერიიდან (პაიჭაძე, 1989:89). დელეგაციამ გაიარა ჯერ უნგრეთში, შემდეგ,

ოქტომბერში, საღვთო რომის იმპერიაში და 20 დეკემბრისთვის ჩავიდა რომში, 26 დეკემბერს კი პაპთან აუდიენცია შედგა (მახარაძე, შაშიკაძე, 2021:25). მიუხედავად დიდი მონდომებისა და მცდელობისა, კოალიციის ჩამოყალიბების მცდელობამ ამჯერადაც ფიასკო განიცადა.

იმ დროს, როდესაც პიუს II ანტიოსმალური კოალიციის ჩამოყალიბებით და აღმოსავლეთთან მყარი კავშირების დამყარებით იყო დაკავებული, მეჰმედ II-ის პოლიტიკური სვლები სულ უფრო უშლიდა ხელს ქრისტიანულ გეგმების წარმატებით განხორციელებას. სულთანს კარგად ესმოდა, რომ დასავლეთი უდიდეს იმედებს ამყარებდა ტრაპიზონის იმპერიაზე, რის გამოც ამ უკანასკნელის დაპყრობა გადაწყვიტა (მახარაძე, 2005:33). 1461 წელს 200-ამდე სამნიჩბიანი და ორნიჩბიანი ნავეებით [გალერებით, გ.ა] და 10 სამხედრო ხომალდით [გალეონით, გ.ა] (გეორგიკა, ტ. VIII, 1970:29), გაზაფხულზე, მზადება დაიწყო ტრაპიზონის დასაპყრობად. ტრაპიზონამდე მეჰმედმა გადაწყვიტა, რომ თეთრბატკნიანთა წინააღმდეგ წასულიყო, რის გაგონებაზეც უზუნ-ჰასანმა თავდაცვისათვის არმიის მომზადება ბრძანა და დასახმარებლად ყარამანის ბეილიქის მმართველს მიმართა, რასაც დადებითი შედეგი არ მოჰყოლია (მახარაძე, 2005:33-34). მეჰმედ II-მ იერიში მიიტანა ყოიუნლუ-ჰისარის ციხეზე და სამი დღის შემდეგ დაიმორჩილა, რის შედეგადაც, უზუნ-ჰასანის დედა ძვირფასი საჩუქრებით გამოცხადდა სულთნის ბანაკში და პირობა მისცა მას, რომ თეთრბატკნიანები ტრაპიზონს დახმარებას არ გაუწევდნენ (სვანიძე, 2007:61-62). ოსმალთა მხედრობა, რომელსაც არზრუმისკენ წასვლა ჰქონდა დაგეგმილი, უზუნ-ჰასანთან ზავის შემდეგ, მარშრუტს იცვლის ტრაპიზონისკენ, 15 აგვისტოს იმპერატორი დავით IV კომნენოსის საკუთარი ხელით მიაღწევს სულთანს ქალაქის გასაღებს და ამით ოსმალები მთლიანად გაბატონდებიან ტრაპიზონზე (მახარაძე, 2005:34., Kinross, 1979:129). 1463 წელს, სულთნის წინააღმდეგ შეთქმულებაში მხი-

ლებული დავითი, მისი ექვსი ვაჟი და მძიმვილი სიკვდილით დასაჯეს (სვანიძე, 2007:65).

დასავლეთ ევროპის სახელმწიფოების მმართველთა მხრიდან პასიურობამ, სულთან მეჰმედ II-ის გამარჯვებებმა : სერბეთში, მორეაში, თეთრბატკნიანებთან და ტრაპიზონთან, ასევე შიდა არეულობებმა საქართველოს სამეფოში, ანტიოსმალური კოალიციის ჩამოყალიბების საკითხი უფრო არარეალური გახადა. პიუს II-მ, რომელსაც წარმატებული კოალიციის შექმნასთან დაკავშირებით იმედები გადაეწურა, დიპლომატიის სხვა ხერხს მიმართა, უჩვეულო წერილი – *Epistola ad Mahometem* – გაუგზავნა სულთან მეჰმედ II-ს. არსებობს ლათინური წერილის, ანუ ორიგინალის, ორი სრული თარგმანი – 1. რ. გლეის და მ. კოჰლერის მიერ გერმანულად თარგმნილი (*Epistola ad Mahometem*, 2001); 2. ალბერტ რ. ბაკას მიერ ინგლისურად თარგმნილი (*Epistle to Mohmmammed II*, 1990).

მეჰმედ II-ისადმი მიწერილი პიუს II-ის წერილი 1461 წელს დაიწერა. თითქოსდა პაპს მეჰმედის ქრისტიანულ რწმენაზე მოქცევის მცდელობა ჰქონდა, რის სანაცვლოდაც პიუსი მეჰმედს სთავაზობდა მშვიდობას ოსმალებსა და ქრისტიანებს შორის, პაპის კურთხევას, როგორც კანონიერ დასავლელ ქრისტიან მმართველს შეეფერება, და პაპის მხარდაჭერას სამომავლო ღონისძიებებში. პაპი სულთანს წერდა „მუჰამედ, შენ რომ მონათლული იყო, მაშინ ჩვენ მოვუხმობდით შენ საშინელ მახვილს და მივმართავდით მას იმათ წინააღმდეგ, ვინც სამშობლოს გვედავება. ისევე როგორც ჩვენმა წინამორბედმა ეტიენმა, ადრიენმა და ლეონმა საშველად მოუხმეს პიპინსა (ფრანკთა მეფე 751-768 წწ. - გ.ა) და კარლოს დიდს (ფრანკთა მეფე და იმპერატორი 768-814 წწ. - გ.ა) და ეკლესიის მტრების განადგურების სანაცვლოდ მათ მეფისა და იმპერატორის გვირგვინები დაიდგეს, ჩვენც ასევე მოვიქცევით და შენი სამსახურის სანაცვლოდ მსოფლიოში ყველაზე დიდ მეფედ გაქცევთ“ (*Histoire Des Papes*, 1842: 263., ხუბაშვილი, 2004:139).

ნენსი ბისაჰა საინტერესო შეკითხვას სვამს – წერილი იყო მთელი გულწრფელობით დაიწერილი, როგორც სულთან მეჰმედის ღვთისმოსავობისკენ მოწოდების ცდა, თუ ეს იყო დღის წესრიგში დასმული სულ სხვა პოლიტიკური სვლა? (Bisaha, 2002: 185). აღნიშნული წერილი საკმაოდ გრძელი ფორმატისაა, რომელიც დაყოფილია ცხრამეტ ნაწილად და შეიცავს არგუმენტებს დოქტრინიდან, წმინდა წერილიდან, ისტორიიდან, კლასიკური ლიტერატურიდან და პოლიტიკური აზროვნებიდან (Bisaha, 2002:183). ჩვენ მისი მხოლოდ გარკვეული ნაწილი ვთარგმნეთ და წარმოვადგინეთ. ისტორიკოსები, რომლებიც ამტკიცებენ წერილის ადრესატამდე მიუსვლელობას, ძირითადად, ეყრდნობიან მოსაზრებას, რომ არ ყოფილა ჩანაწერი იმის შესახებ, რომ წერილი ოდესმე გაიგზავნა სტამბოლში, მით უმეტეს, რომ მეჰმედმა მიიღო ის. თუმცა, წერილი არსებობდა, რადგან წერილს კითხულობდნენ ევროპაში მცხოვრები ქრისტიანები, სადაც ის ფართო ტირაჟით გავრცელდა. ასევე, პაპი პიუსი თავის სხვა ნაწერებშიც არ ახსენებს წერილის ადრესატამდე მისვლის ამბავს (Crusades, Vol 1:183). მკვლევართა ნაწილი კი თვლის, რომ წერილმა სულთნამდე მიაღწია და ეს ნიშნავდა პიუსის მიერ მეომარი პოზიციის მიტოვებას და ღვთის კაცის როლში გადასვლას (Bisaha, 2002:183).

ისტორიკოსი ჯეიმს ჰანკინსი წერილს არარეალურად აღიქვამს, მაგრამ ამბობს, რომ ეს იყო ჭეშმარიტი ძალისხმევა, დაფუძნებული „დამკვიდრებულ მისიონერულ ტრადიციაზე“ (Hankins, 1995:128-130). რიჩარდ უილიამ საუზერნმა წერილს უწოდა „ხედვის მომენტი“ და მან აღნიშნა, რომ წერილი შთაგონებულია უფრო სახელმწიფოებრიობითა და ჰუმანიზმით, ვიდრე რელიგიით, და ძალიან ჰგავს გამოუვალ მდგომარეობაში მყოფი პაპის ვედრებას (Southern, 1962:102). ის, რომ ეს წერილი იყო იმედგადაწურული პაპის მიერ დაწერილი ბოლო ანტიოსმალური დიპლომატიური გაბრძოლება, ქართულ ისტორიოგრაფიაში პირველად, დ. პაიჭაძემ აღნიშნა (პაიჭაძე, 1989: 74). ფრანც ბაზინგერი აღნიშნავს, რომ წერილი მართლაც დაიწერა, მაგრამ ასეთი შინა-

არსით ოსმალეთში გაგზავნა არ მოხერხდებოდა, ზედმეტად ფანტასტიკური იქნებოდა იმ ადრესატისთვის, რომელიც სულთნად მოსვლისთანავე ისლამის საღვთო დროშით აწარმოებდა დაპყრობებს (Babinger, 1968:6). ბაბინგერი თავის მოსაზრებას ამყარებს სულთნის მიერ, კონსტანტინოპოლის აღების შემდეგ, პირადად წარმოთქმული სიტყვებით „...მსოფლიოში მხოლოდ ერთი იმპერია, ერთი რწმენა და ერთი სუვერენიტეტი უნდა არსებობდეს. სტამბოლზე უფრო ღირსეული ადგილი მსოფლიოში არ არსებობს ამ ერთიანობის დასამყარებლად. ამ ქალაქის წყალობით შემიძლია ქრისტიანების მოქცევა ჩემი მმართველობის ქვეშ“ (Babinger, 1951:140., İnalcık, 2019:227-228). შესაბამისად, ამ სიტყვების ავტორთან გაგზავნილი რჯულის შემცვლელი წინადადება არ იქნებოდა წარმატებული პოლიტიკის შედეგი.

უფრო განსხვავებული ვერსია აქვს რ.ჯ. მიტჩელს, რომელმაც ნამუშევარი აღწერა, როგორც უფროსი, ბრძენი და უფრო ლიბერალური ენეასის [პიუს II, გ.ა] მიერ დაწერილი, რომელიც ახლა გონიერებასა და ჰუმანისტურ დიპლომატიას მიმართავს და არა სამხედრო კონფლიქტებს (Mitchell, 1962:153-154). კენეტ სეტონმა წერილი შეაფასა, როგორც „აუხსნელი ფანტაზის პროდუქტი“, რომლის წერის დროსაც პიუს II-ს, როგორც ჩანს, ეგონა, რომ სულთანი მეჰმედი უარს იტყოდა ისლამზე და მოექცეოდა ქრისტიანობაზე, თუ ის შეძლებდა იმის გაგებას, რომ ქრისტე იყო ცოდვების მთავარი მიმტვევებელი (Setton, 1997:233). ფრანკო გაეტაც, რომელიც აღნიშნავს წერილში არსებულ მრავალ დამაბუღობას და მასსა და პიუსის სხვა წერილებს შორის ოსმალების შესახებ არსებულ უთანასწორობას, ამტკიცებს, რომ „რამდენიმე კვირის განმავლობაში, როგორც ჩანს, პიუსი მეჰმედ II-ს სხვა კუთხით ხედავდა“. ასევე, ის, წერილს პაპის „სანუკვარ ოცნებად აღიქვამდა (Gaeta, 1965:132., Bisaha, 2002:184).

ზემოთ ჩამოთვლილი ისტორიკოსების მოსაზრებებისგან განსხვავებით, მეცნიერთა გარკვეული ნაწილი, მაგალითად გეორგ ფოიგტი და ფრანკო კარდინი, ამტკიცებენ, რომ ეს წერილი

სულაც არ იყო სულთანთან გაგზავნის მიზნით დაწერილი და ის ქრისტიანი მოსახლეობისთვის იყო შექმნილი, რათა ხალხი და ევროპელი მთავრები პაპს ანტიოსმალური კოალიციების შექმნის სურვილისკენ მოებრუნებინა (Bisaha, 2002:184., Фойт, 1934:117). ფაქტია, რომ ეს ორი ავტორი არასერიოზულად აღიქვამს პიუსის მიერ დაგეგმილ ანტიოსმალურ ლაშქრობებს. იმის გათვალისწინებით, თუ რა ძალებს ფლობდნენ იმ დროის ევროპული სახელმწიფოები, განსაკუთრებით ასწლიანი ომის შემდეგ, ოსმალთა წინააღმდეგ დაგეგმილი ანტიოსმალური კოალიციები მართლაც ფუჭი ქმედება იქნებოდა. ამ დროს ოსმალეთის იმპერია, მილიტერისტული და პოლიტიკური კუთხით, ძალაუფლების ზენიტში გადადიოდა. კარდინი ასევე ვარაუდობდა, რომ პაპმა ანტიოსმალური ჯვაროსნული ლაშქრობის მოწოდებები ევროპაში პეპების ჰეგემონობის, როგორც XI-XIII საუკუნეებში ჰქონდათ, აღდგენის გამო დაიწყო (Bisaha, 2002:184).

ზემოთ წარმოდგენილი მოსაზრებები ეკუთვნით დასავლელ ისტორიკოსებს. ახლა განვიხილოთ რას ფიქრობენ თურქი ისტორიკოსები ამ საკითხთან დაკავშირებით და ბოლოს შევაჯამოთ.

თურქი ისტორიკოსებიდან წერილზე ყურადღებას ვრცლად მხოლოდ რამდენიმე ამახვილებს. ჰალილ ინალჯიკი აღნიშნავს, თუ როგორ მოუხმო პაპმა სულთან მეჰმედს ქრისტიანობის მიღებისაკენ - „პიუსი ამბობს, რომ თუ ის [მეჰმედ II. გ.ა] მიიღებს ქრისტიანობას, გახდება მსოფლიოში ყველაზე ძლიერი მმართველი კანონიერი იმპერატორის ტიტულით და [პაპი გ.ა] მიანიჭებს მას "ბერძნების იმპერატორის" [ბიზანტიის. გ.ა] ტიტულს. აღმოსავლეთი, რომელიც მას ძალით უჭირავს და უსამართლოდ იცავს, გახდება მისი კანონიერი საკუთრება და რომ ყველა ქრისტიანი მას დაექვემდებარებოდა. მან [პაპმა. გ.ა] პირობა დადო, რომ მისი პატივისცემით, ისინი აღიარებენ მას [სულთანს. გ.ა] არბიტრად, რათა დაასრულოს ბრძოლა და ბევრმა აღიაროს, დაემორჩილონ და თავის ძალაუფლება მიმართოს მათ წინააღმ-

დეგ, ვინც რომის ეკლესიის უფლებებს ეწინააღმდეგება“ (Kritovoulos, 2019:209., İnalçık, 2019:228). ჰალილ ინალჯიკს ქემალ ფაშადეს მიერ აღნიშნული მოვლენაც მოჰყავს იმის არგუმენტად, რომ წერილი რომც ჩასულიყო მეჰმედთან, შედეგი არ ექნებოდა - „მეჰმედ II ფათიჰმა მართლმადიდებელი პატრიარქი, სომეხი პატრიარქი და ებრაელთა მთავარი რაბინი სტამბოლში შეკრიბა და ჯერ კიდევ 1456 წლის ზაფხულში დაავალა, რომ მოემზადებინათ მსოფლიო რუკა, რომლის დასაპყრობადაც მოემზადებოდა. ფათიჰი (დამპყრობელი - ასე ეწოდა მეჰმედ II-ს კონსტანტინოპოლის აღების შემდეგ) თავს თვლიდა ალაჰის მახვილად და რწმენის გამავრცელებლად დედამიწაზე (İnalçık, 2019:229., Kemalpaşazâde:164). ჰალილ ინალჯიკი ასევე აღნიშნავს, რომ პიუს II-ს ჰქონდა ინფორმაცია მეჰმედის მიერ იტალიის დაპყრობის სურვილის შესახებ, რასაც აღნიშნავდა კიდევ თავის ეპისტოლეში (İnalçık, 2019:510). ფაქტია, ინალჯიკიც ისე ფიქრობს, როგორც მეცნიერთა ის ნაწილი, რომლებიც წერილის დაწერის მიზეზად პაპის გამოუვალ მდგომარეობაში ყოფნას ასახელებენ. წარმოგიდგენთ წერილის ზოგიერთი ნაწილის თარგმანს:

ნაწილი I

„ჩვენ გწერთ თქვენი გადარჩენის მიზნით, ალაჰის, დამპყრობლის გზაზე, თქვენი დიდებისა და პატივის მიღწევისთვის, ასევე ერებს შორის მშვიდობისთვის და კომფორტისთვის. გთხოვთ მოუსმინოთ ჩვენს სიტყვებს, სანამ გადაწყვეტილებას მიიღებთ.

თუ ჩვენი ნათქვამი მისაღებია, მოგიწოდებთ მიიღოთ ის; თუ არასწორი ვართ, ჩააგდეთ ცეცხლში და დაწვით. არ უარყოთ წერილი მხოლოდ იმიტომ, რომ ის მოვიდა ქრისტიანისგან, რადგან ეს წერილი მოდის იმ ქრისტიანისგან, რომელიც ყველა ქრისტიანის მეთაურია. [...] ჩვენ არ ვართ თქვენს წინააღმდეგ განწყობილი, მაგრამ ჩვენ წინააღმდეგი ვართ იმისა, რაც თქვენ გააკეთეთ. ქრისტიანობაც ეძებს ხსნის გზებს თავისი მტრებისთვის; ბერძნებს, ლათინებს, ებრაელებს და მუსლიმებს არ განა-

სხვავენს. არ დახუჭოთ ყურები, რადგან მუჰამედის რელიგია ასევე აღიარებს იესოს დიდ წინასწარმეტყველად. იესო დაიბადა ქალწულისგან [მარიამისგან, გ.ა] და ცნობილი იყო თავისი სასწაულებით. თურქებმა და ქრისტიანებმა ჩაიდინეს ყველა სახის დანაშაული, რათა მახვილით გაემარჯვათ. თქვენც გინდათ ლათინების დაქვემდებარება. თქვენი ძალა ჩვენ შორისაა. ზოგიერთებმა შეიძლება იფიქრონ, რომ ჩვენ შორის არსებული განსხვავებულობის გამო ამ ადგილებში [ქრისტიანების ტერიტორიაზე გ.ა] შეჭრა არ გაუჭირდებათ. მაგრამ თქვენ ნამდვილად არ იცით ჩვენი რესურსები და ქრისტიანი ერის სიდიადე: თქვენ ალბათ არ იცით ესპანეთის ძალა, საფრანგეთის მეომარი სულისკვეთება, გერმანელი ერის სიდიადე, ბრიტანეთის გმირობა, პოლონეთის გამბედაობა, უნგრეთის გამძლეობა და იტალიის სიმდიდრე, ენერჯია და გამოცდილება ომში. მხოლოდ უნგრეთი გაწუხებთ თქვენ და აწუხებდა თქვენს წინაპრებს დიდი ხნის განმავლობაში [...] მხოლოდ უნგრეთი გამოდის თქვენს წინააღმდეგ ოთხმოცი წლის განმავლობაში; გიფიქრიათ ოდესმე იმაზე, თუ როგორ გადარჩებოდით იტალიის, საფრანგეთისა და გერმანიის დიდი არმიისა და რესურსების წინაშე?

მანამდე იმპერატორმა იუსტინიანემ (527-565) ბელისარიუსი მცირე ძალით გაგზავნა იტალიაში და მის იმპერიას რომი და იტალია შეუერთა ალპებამდე; იუსტინიანეზე ნაკლები არ ხარ. ფრთხილად იყავით, ზოგიერთმა მოსაუბრემ, ბევრმა ავადმყოფმა აქ [იტალიაში, გ.ა] თუ საზღვარგარეთ შეიძლება მოგატყუოთ; რადგან მმართველები უსმენენ მათზე დიდების ნათქვამებს... მართალია იუსტინიანე ბატონობდა საბერძნეთსა და აზიაში, მან ვერ დაიპყრო იტალია, მან მხოლოდ განდევნა იქიდან შემოჭრილი ბარბაროსი გოთები. რომის იმპერიის სიყვარული ჯერ კიდევ თბილია იტალიელების გონებაში და არავინ ეთანხმება ბელისარიუსის უცხო უღელის ქვეშ დაქვემდებარებას. ბელისარიუსმა არ დაუბრუნა იტალიელებს თავისუფლება, იტალიელებმა თვითონ მოიპოვეს საკუთარი თავისუფლება.

თქვენმა წინაპრებმა არც იტალია შეამჩნიეს და არც დაიპყრეს. თქვენ არ გაქვთ უფლება იტალიაზე გაბატონდეთ. თუ დაჟინებით მოითხოვთ იტალიაში შეჭრას, შეხვედებით საბრძოლველად გამზადებულ ხალხს. დღეს, ვინც ადრე მართავდა, ვერ დაიმორჩილებთ იმას. დღეს მთელი იტალია ცხენოსანი ჯარისკაცებითაა სავსე და ფული არ აკლია [...] აქ საქმე ხმლით წყდება. თქვენ შეხვედებით მამაც ჯავშნიან კაცებს ცხენზე ამხედრებულებს.

მეორეს მხრივ, [იტალიაში, გ.ა] სახელმწიფოებს შორის განსხვავებები თქვენთვის სასარგებლოა. მაგრამ თუ ქრისტიანული სამყაროს გულს მიუახლოვდებით, ყველა ქრისტიანს თქვენს წინაშე გაერთიანებულს ნახავთ, შემოსევის შემთხვევაში ყველა ქრისტიანი დაივიწყებს მტრობას ერთმანეთთან და გაერთიანდება საერთო მტრის [ოსმალების, გ.ა] წინააღმდეგ. შესაძლებელია, თუმცა რთულია, მთელი ქრისტიანული სამყარო შეიკრიბოს თქვენი თავდასხმის მოსაგერიებლად.

თქვენს სასახლეში არიან ადამიანები, რომლებმაც იმოგზაურეს იტალიაში და იხილეს ჩვენი ძალა, შეგიძლიათ მათ ჰკითხოთ და შეადაროთ თქვენი რესურსები იტალიის რესურსებს. შეიძლება იყვნენ ისეთებიც, ვინც იტყვის, რომ ჩვენს შორის მიმდინარე ომები გაგიადვილებთ იტალიაში შემოსვლას; მაგრამ აქ ვერ იპოვით ისეთ ადამიანს, რომელსაც სურს არაქრისტიანის ქვეშევრდომობა. ყველა მზადაა მოკვდეს ქრისტიანული რელიგიისთვის. თქვენ ვერ ნახავთ აქ რას აკეთებდნენ თქვენი წინაპრები ბერძნებთან, რომელთა ორი მხარეც ერთმანეთს დაუპირისპირდა ძალაუფლებისთვის ბრძოლაში, თურქები ხან ერთს ეხმარებოდნენ ხან მეორეს, ბოლოს ორივე მხარე გამოფიტული იყო, საბოლოოდ თურქებმა ორივე მხარე დაიკავეს და მათი მმართველობის ქვეშ შეიყვანეს. იტალიაში სახელმწიფოები ასე არ არიან, ზოგი მონარქიულია, ზოგი რესპუბლიკაა. მაგალითად, ვენეციის რესპუბლიკა გონებრივად და ფინანსურად ძლიერია და ქრისტიანულ რელიგიას ემორჩილება.

ჩვენ გვჯერა, რომ იმის ნაცვლად, რომ რელიგიის [ქრისტიანობის, გ.ა] მტრები იტალიაში შევიდნენ, ისინი სიკვდილს აირჩევენ. მეზობლებიც რომ არ დაეხმარონ, მხოლოდ ვენეციას შეუძლია ამის თავიდან აცილება, რადგან ის ძალიან ძლიერია ზღვაზე და ხმელეთზე. ან გაქვთ რაიმე წარმოდგენა ფლორენციის ქრისტიანული რელიგიის დიდებულების, ძალაუფლების, სიმდიდრისა და ერთგულების შესახებ? გჯერათ, რომ ეს ქალაქი იტალიის კარების გაღების საშუალებას მისცემს სხვა რელიგიის წარმომადგენლებს?

ამ ქვეყანაში [იტალიაში, გ.ა] არის სხვა დიდი ქალაქებიც, ბევრი ცნობილი ადამიანი და დიდი ლიდერი. მხოლოდ სიცილიის სამეფო აღვნიშნოთ, თუმცა, ამჟამად, იქ ორი მეფე ომობს, არცერთ მათგანს არ სურს თქვენი დახმარებით გამარჯვების მიღწევა, ამ შემთხვევაში ისინი მზად არიან დაკარგონ სამეფო. თუ რომელიმე მათგანი თქვენთან გამოიქცევა, იტალიის მთელ მმართველებს შეეზიზღებათ. რაც შეეხება მილანის ჰერცოგს, მისი ჯარი შესანიშნავია, მეფეთა ტოლფასი.“

ნაწილი II

„თუ, იმის გამო, რომ თქვენ უკვე დაიქვემდებარეთ მრავალი ქრისტიანული თემი, გჯერათ, რომ დანარჩენებიც იგივეს გააკეთებენ და დაგნებდებიან, ცდებით. ის ქრისტიანები, რომლებმაც მორჩილება გამოგიცხადეს, არიან ბიბლიის ჭეშმარიტებას მოკლებული. ბერძნებმაც კი არ მიიღეს, თავის დროზე, ფლორენციის საბჭოს გადაწყვეტილებები (1439), ისინი ცუდ გზას დაადგენენ. შესაძლოა, რამდენიმე მმართველი უხალისოდ გემორჩილებოდეთ სასოწარკვეთილების გამო. იტალიის ძლევამოსილი ქრისტიანული ქალაქები არასოდეს მოიდრეკენ ქედს თქვენი ჯარების წინაშე. ცოტა ხნის წინ ბელგრადში იმ რამდენიმე ადამიანმა, რომლებსაც მკერდზე ჯვრები ჰქონდათ გამოსახული, თქვენი ჯარები არ დააჩოქეს? (აქ საუბარია 1456 წელს ნანდორფეჰერვართან ოსმალთა დამარცხება და ქალაქ ბელგრადის გადარჩენა., გ.ა).

ამიტომ მივედით მთავარ აზრამდე, რომელმაც გვაიძულა მოგვეწერა ეს წერილი, კერძოდ, თუ როგორ შეგიძლიათ უზრუნველყოთ თქვენი დიდება და პატივი და თქვენი ხსნა შემდგომ ცხოვრებაში; ამისათვის ყურადღებით გაეცანით ქვემოთ მოცემულ რამდენიმე საკითხს. თუ გასურთ ქრისტიანებზე თქვენი ავტორიტეტი დაამყაროთ და თქვენი სახელი რაც შეიძლება ცნობილი გახადოს, არ გჭირდებათ ფული, იარაღი, ჯარები ან საზღვაო ძალები. პატარა რამეს შეუძლია დღეს ყველაზე ძლიერ ამოსილ და ცნობილ ადამიანად გაქციოს. ეს არის ნათლობა რამდენიმე წვეთი წმინდა წყლით; ეს საკმარისია იმისთვის, რომ მიგიყვანოთ ქრისტიანულ ლოცვებთან და ბიბლიურ რწმენამდე. თუ ამას მიიღებთ, მსოფლიოში არ იარსებებს სხვა მმართველი, რომელიც შენს პატივსა და ძალაუფლებას გადააჭარბებს. ჩვენ გაღიარებთ ბერძნების და აღმოსავლეთის [ბიზანტიის, გ.ა] მმართველად. თქვენ სამართლიანად განაგრძობთ იმის ფლობას, რაც ამჟამად გაქვთ ძალით და უსამართლოდ.

ნაწილი III

[...] თუ მიიღებ ქრისტიანობას, ყველა ეს საპირისპირო ქცევა დასრულდება და საყოველთაო მშვიდობა დამყარდება, რატომ გეშინია, რატომ ერიდები ნათლობას?

შენს სასახლეში თურქები შეგაშინებენ, იტყვიან, „თურქმა სარწმუნოება რომ მიატოვოს, თურქი აღარ არის, ყველაფერს დაკარგავ და მარტო იქნებიო“. მაგრამ იქნებიან ისეთები, ვინც დაგიჭერენ მხარს, რადგან შენს სამსახურში მყოფთაგან ბევრი ქრისტიანი დაიბადება მომავალში... მათ [სულთნის კარს და ოსმალთა მოსახლეობას, გ.ა] არ სძულთ ქრისტიანები, ისინი პირადად თქვენი ერთგულები არიან. შთააგონეთ ეს ყოველივე ჯარს და პროვინციების მეთაურებს და ყველაფერი მზად არის გადაწყვეტილების მისაღებად. როდესაც ბერძენი და სომეხი მოქალაქეები დაინახავენ, რომ მათი რელიგია მიიღეთ, ისინი უფრო დიდი იმედით დაელოდებიან და გადარჩებიან გადასახა-

დებისგან და ჩაგვრისგან, რომელსაც ყოველდღიურად აწყდებოდნენ.

თუ ქრისტიანი გახდები, კონსტანტინე დიდის (რომის იმპერატორი 306-337 წლებში., გ.ა) მაგალითზე, ყველაფერი დიადი გელოდება წინ. თქვენთან ერთად მოინათლებიან სხვა თურქებიც. ეს უფრო დიდი საქმე იქნება, ვიდრე ნებისმიერი სხვა განაჩენი. ერები ყოველთვის შეგაქებენ ბერძნულ, ლათინურ და ბარბაროსულ ენებზე. არც ერთი მოკვდავი არ იქნება შენზე მაღლა პატივითა და ძალით. შენი ამჟამინდელი ძალა და დიდება დროებითია... ყველაფერი ამქვეყნად დროებითია“ (Inalcik, 2019:751-761., Baca, 1990:115-212).

უნდა აღვნიშნოთ, რომ პაპის მიერ დაწერილი ზემოთ წარმოდგენილი წერილი, კიდევ ერთხელ ამტკიცებს იმას, რომ პიუს II იყო „დიპლომატი პაპი“. ის, გამოუვალ მდგომარეობაში მყოფი, მთელი ძალებით და არგუმენტებით ცდილობდა მეჰმედ II-ის გაქრისტიანებას. პაპი სულთანს თან მოუწოდებს ქრისტიანობის მიღებისკენ და თან აშინებს ვენეციისა და ფლორენციის ძალების წინააღმდეგობით, თუ ის იტალიაზე გაილაშქრებს. ვენეციას აქამდეც ჰქონდა ომი ოსმალეთთან (1422-1430 წლებში), შესაბამისად, დიდი ალბათობით, იტალიის დასაცავად მომავალშიც გამოვიდოდა. რაც შეეხება ფლორენციას, შეიძლება პაპი ფიქრობდა ამ რესპუბლიკის ოსმალეთთან მომავალ კომფლიქტებზე, მაგრამ ფლორენციელები, კერძოდ ამ უკანასკნელთა უგვირგვინო მეფეები – მედიჩები, დადებითად იყვნენ განწყობილნი ოსმალეთის მიმართ. ისტორიკოსი მიქაილ აჯიპინარი საკუთარ მონოგრაფიაში აღნიშნავს, რომ 1460 წლისთვის ფლორენციელთა რაოდენობა და საქმიანობა ოსმალეთში საგრძნობლად იყო გაზრდილი. მაგალითად, ამ დროისთვის ფლორენციელმა ვაჭარ-მზვერავმა ბენედეტო დეიმ (1418-1492) საკმარისი ნდობა მოიპოვა ოსმალეთის ადმინისტრაციასთან და დიდ ვეზირ მაჰმუდ ფაშასთან (1456-1468/1472-1474), მასთან სულთანი აუდიენციასაც მართავდა (ACIPINAR, 2016: 36). ვენეციისა და ფლორენციის

გარდა წერილში დასავლეთ ევროპის სხვა ქვეყნებიც არის მოხსენიებული, მაგრამ პიუსი მათ ძალებს ზედმეტად აბუქებს. ფაქტია, ყველანაირად ცდილობს პაპი, რომ სულთანს შიში და გამოუვალი მდგომარეობა არ დაანახოს და რამდენჯერმე იმეორებს იტალიის ქალაქ-სახელმწიფოების მიერ ქრისტიანობისადმი დამოკიდებულებას და მათ ბრძოლისუნარიანობას. საინტერესოა წერილში კონსტანტინე I-ის გაქრისტიანების არგუმენტის მოყვანა, რომელიც 337 წელს, იმპერატორის გარდაცვალებამდე შედგა. იმპერატორი კონსტანტინე, მიუხედავად ქრისტიანებისადმი დადებითი დამოკიდებულებისა და რეფორმებისა, სიკვდილის ბოლომდე, სანამ მოინათლებოდა, წარმართი იყო. მაგრამ ბოლოს, როგორც ვახსენეთ, მაინც მოინათლა და აღმოსავლეთსა და დასავლეთში „დიდის“ სახელით მოიხსენიებდნენ. აღმოსავლეთ ქრისტიანულმა ეკლესიამ წმინდანადაც შერაცხა (ხუბაშვილი, 2016:150-151). პიუსი სულთანს აფრთხილებს იმ წინააღმდეგობებზეც, რომლებიც შეიძლება ოსმალეთში მოღვაწე მუსლიმებისგან ან მოქალაქეებისგან შეხვდეს, თუ ის ისლამს დაგმობს და ქრისტიანობას მიიღებს.

შედეგი

სამწუხაროა, რომ ჩვენ არ ვიცით და არ გავაჩნია იმისი ზუსტი საბუთი, ჩააღწია თუ არა წერილმა სულთანამდე. არც ის ვიცით, თუ ჩააღწია და წაიკითხა ამ უკანასკნელმა, რა პასუხი დაუბრუნა პაპს. მაგრამ, იმ პერიოდის დასავლეთ ევროპის სახელმწიფოთა მდგომარეობის გათვალისწინებით, ასევე პაპის მდგომარეობიდან გამომდინარე, გამოვიტანეთ შემდეგი დასკვნები. დავიწყეთ იმით, რომ ზემოთ განხილული ისტორიკოსთა აღნიშვნებიდან არ ვიზიარებთ იმ მკვლევართა მოსაზრებებს, რომლებიც წერილს მოიაზრებენ, როგორც მიზეზად ევროპელი მონარქებისა და მოსახლეობის ანტიოსმალურ კოალიციაში ჩაბმისა. როდესაც წერილს ვეცნობოდი, გამიჩნდა გარკვეული კითხვები, რომლებზეც პასუხის გაცემაც, ვფიქრობ, შეუძელი. თუ პაპი ამ წერილს იმიტომ აქვეყნებდა, რომ ევროპელები მოეტრიალებინა

ოსმალთა წინააღმდეგ კოალიციების ჩამოყალიბების სურვილისკენ, რაში დასჭირდა მას იმ ქვეყნების სიძლიერის ჩამოთვლა, რომლებიც იმ დროს დასუსტებული იყვნენ და ეს, თვითონ ევროპელ მმართველებსაც კარგად მოეხსენებოდათ. ასევე, ფაქტია, რომ პაპმა არ იცის ფლორენციის დამოკიდებულების შესახებ ოსმალეთთან და ყოველგვარი ექვის გარეშე იტალიის დამცველად აცხადებს. თანაც, წერილი რელიგიის შეცვლისაკენ მოუწოდებს ქრისტიანებისთვის, იმ დროს, ყველაზე დაუძინებელ მტერს. დასუსტებული ევროპელი მონარქები ანტიოსმალურ კოალიციაში გაერთიანების ნაცვლად, სიამოვნებით დაელოდებოდნენ სულთნის მიერ რელიგიის შეცვლის ამბავს, რაც, რა თქმა უნდა, არასდროს მომხდარა. პირიქით, სულ უფრო მეტად აძლიერებდნენ ისლამის მსოფლიოზე გავრცელების იდეას და 1517 წლიდან, ეგვიპტელი მამლუქების დამორჩილების შემდეგ, ოსმალო სულთნები ხალიფას ტიტულსაც ატარებდნენ.

რაც შეეხება ქრისტიანობის მიღებისკენ მოწოდებებს, იმდენად დიდი სურვილით და მყარი არგუმენტებით ცდილობს პაპი მეჭმედ II-ის დარწმუნებას, რომ შეუძლებლად მიმაჩნია დიპლომატი პიუს II-სგან ამ წერილის მხოლოდ ევროპელი მონარქებისთვის დაწერის მიზანი. დარწმუნებული ვარ, რომ პიუსმაც კარგად იცოდა, თუ რა ძალებს ფლობდნენ ევროპული სახელმწიფოები ასწლიანი ომის შემდეგ. თანაც, დიპლომატი ადამიანისგან, რომელიც გამოუვალ მდგომარეობაში იყო ჩავარდნილი მანტუას წარუმატებელი კონგრესის შემდეგ, რა გასაკვირია, რომ სულთანთან ეს წერილი მართლაც გაეგზავნა. დარწმუნებული ვარ, მან წინასწარ იცოდა მეჭმედის პასუხი ამ წერილზე, მაგრამ ეს იყო მისი მხრიდან ბოლო მცდელობა, რომ კონსტანტინოპოლი და აღმოსავლეთის ეკლესია პაპის ძალაუფლებისთვის დაექვემდებარებინა.

წინადებარე სტატიაში, შეძლებისდაგვარად, განხილულია ყველა ის ძირითადი ლიტერატურა და წყარო, რომლებმაც გარკვეულ დასკვნებამდე მიმიყვანა. ეს სტატია არ აცხადებს პრეტე-

ნზიას ტექსტის საბოლოო და ამომწურავ დასკვნაზე. როგორც მეცნიერებში ინტერესის გამომწვევი საკითხი, შესაძლოა მას მომავალშიც მიეცეს ყურადღება და ახალი წყაროებისა და ლიტერატურის გამოჩენის შემდეგ კიდევ უფრო შეივსოს ახალი მასალებით.

დასკვნის სახით რამდენიმე შედეგს დავასახელებ, რომელიც რეალურად მიმაჩნია:

1. პიუს II-მ იცოდა, რომ კონსტანტინოპოლის შემდეგ ოსმალთა ერთ-ერთი მთავარი სამიზნე ქალაქი რომი იყო;
2. პაპმა თავისი წერილი გამოუვალი მდგომარეობის და ჩავარდნილი ანტიოსმალური კოალიციის გამო დაწერა, რაც მისი ბოლო დიდი მცდელობა იყო მეჭმედ II-ის იტალიაში ლაშქრობის შესაჩერებლად;
3. წერილი ჩავიდა სტამბოლში და ის სულთანმა წაიკითხა, რის შედეგადაც ოსმალებმა იტალიის დაპყრობისთვის აქტიურად დაიწყეს მზადება. 1463 წელს ვენეციასთან დაიწყო ომი, ხოლო მთლიანი იტალიის დაპყრობის მიზნით ექსპედიცია 1480-1481 წლებში მიმდინარეობდა, რაც, სულთან მეჭმედ II-ის მკვლევლობის მიზეზით, წარუმატებლად დასრულდა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ალასანია, გ. (2014). *საქართველო და პოლონეთი ანტიოსმალურ კოალიციებში*, აღმოსავლეთმცოდნეობა, აპოლონ სილაგაძის რედაქციით, N3. თბილისი.
- კვაჭაძე, ბ. (2019). *ენეა სილიო პიკოლომინი და ანტიოსმალური რაიხსტაგები (XV ს. 50-იანი წლები)*, ელდარ მამისთვალიშვილი - 80, გორის სახელმწიფო უნივერსიტეტი.
- მახარაძე, მ. (2003). *XV საუკუნის ანტიოსმალური კოალიციები*. ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად წარდგენილი დისერტაცია.

- მახარაძე, მ. (2005). *საქართველო-ოსმალეთის ურთიერთობები XV საუკუნეში*. თბილისი.
- მახარაძე, მ., შაშივაძე, ზ. (2021). *ლალა მუსტაფა ფაშას ვაყუფ-ნამეები საქართველოს შესახებ*. თბილისი.
- პაიჭაძე, დ. (1989). *ევროპის ქვეყნების ანტიოსმალური კოალიცია და საქართველო XV საუკუნის 60-იან წლებში*. თბილისი.
- სვანიძე, მ (2007). *თურქეთის ისტორია*. თბილისი.
- ხუბაშვილი, ი. (2004). *ვენეციისა და ფლორენციის დიპლომატია XIII-XV საუკუნეებში*. თბილისი.
- ხუბაშვილი, ი. (2004). *რომის პონტიფიკატები და მათი ეპოქა*, ტ. I. თბილისი.
- Babinger, Franz. (1951). *Mehmed II der Eroberer und Italien*, Byzantion, XXI.
- Babinger, Franz. (1968). *Pio II e l'Oriente maomettano*, Siena.
- Babinger, Franz. (1978). *Mehmed the Conqueror and His Time*. Princeton University Press.
- Baca, Albert R. (1990). *Epistola ad Mahometem II*, ed and trans. A. Baca, New York.
- Bisaha, Nancy. (2002). *Pope Pius II's Letter to Sultan Mehmed II: a Reexamination*. Crusades, Volume 1, Edited by Benjamin Z. Kedar and Jonathan S.C. Riley-Smith with Helen J. Nicholson. London.
- Bisaha, Nancy. (2013). *Works on Christian-Muslim Relations Letter to Mehmed II*, Christian-Muslim Relations A Bibliographical History, Volume 5 (1350-1500), Edited by David Thomas and Alex Mallett with Juan Pedro Monferrer Sala, Johannes Pahlitzsch, Mark Swanson, Herman Teule, John Tolan. Leiden • Boston.
- Epistle to Mohammed II.(1990). ed and trans. A. Baca, New York.
- Epistola ad Mahometem. (2001). ed. and (German) trans. R. Glei and M. Köhler, Trier.

- Franco, Gaeta. (1965). *Sulla «Lettera a Maometto» di Pio II*, *Bulletino dell'Istituto storico italiano per il medioevo e archivio muratoriano* 77.
- Fine, John V. A. (1994). *The Late Medieval Balkans: A Critical Survey from the Late Twelfth Century to the Ottoman Conquest*, University of Michigan Press.
- Housley, Norman. (1992). *The Later Crusades 1274-1580*, Oxford University Press.
- Histoire Des Papes. (1842). T. VI, Paris.
- Hankins, James. (1995). *Renaissance Crusaders: Humanist Crusade Literature in the Age of Mehmed II*, *Dumbarton Oaks Papers* 49.
- İnalçık, Halil. (2019). *Fâtiḥ Sultan Mehmed Han*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Kinross, Lord. (1979). *The Ottoman Centuries. The Rise and Fall of the Turkish Empire*. New-York.
- Kritovoulos. (2019). *History of Mehmed the Conqueror*, Translated by Charles T. Riggs, Princeton University Press.
- Mitchell, R. J. (1962). *The laurels and the tiara. Pope Pius II, 1458-1464*, Harvill Press.
- ACIPINAR, Mikail. (2016). *Osmanlı İmparatorluğu ve Floransa: Akdeniz'de Diplomasi, Ticaret ve Korsanlık 1453-1599*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Setton, Kenneth M. (1997). *The Papacy and the Levant (1204-1571), The Fifteenth Century. v. II*, Philadelphia.
- Southern, R. W. (1962). *Western Views of Islam in the Middle Ages*. Cambridge.
- Tansel, Selahattin. (2014). *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasi ve Askeri Faaliyeti*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Izbicki, Thomas M., Christianson, Gerald and Krey, Philip (2006). *Reject Aeneas, Accept Pius. Selected Letters of Aeneas Sylvius Piccolomini (Pope Pius II)*. Washington.

Zinkeisen, Johann Wilhelm. (2011). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1453-1574)*, с. 2., Istanbul.

Фойгт, Г. (1934). *Возрождение классической древности или первый век гуманизма: Том 1.*